Petrányi Ilona—Nemes G. Zsuzsanna

JELENTÉS EGY IRODALMI NYOMOZÁSRÓL A HÍD ÉS BÁLINT GYÖRGY KAPCSOLATA ÜGYÉBEN

Amikor Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatói szobájában megszólalt a telefon, és a Bálint György-hagyaték után érdeklődtek Szabadkáról, még nem sejtettük, hogy ennek utazás lesz a vége.

Kutatásaink kezdetén volt egy pillanat, amikor úgy gondoltuk, szinte biztos, hogy nem bukkanunk egyetlen használható adatra sem. Aztán lassacskán kezdtek gyűlni a morzsák, majd elérkezett a várva várt, ám alig remélt fordulat is: az eddig teljesen szabadon lebegő szálak egyszerre összekapcsolódtak, mintegy maguktól kínálták a megoldást. „Nyomozásunk" egyes szakaszait, detektívregény-szerű izgalmait, fordulatait szeretnénk itt újra felidézni, ezért előadásunkban azt a sorrendiséget követjük, ahogyan a mi számunkra összeállt a felderítésre váró kép. Igyekeztünk kiindulni mindabból, amit Bálint György és a Híd kapcsolatáról Magyarországon eddig tudtak, tudni véltek, és főképp leírtak.

Melyek voltak az ismert körülmények?

Amít a Híd nálunk fellelhető számaiban kideríthettünk a lap magyarországi vonatkozásaival kapcsolatban, az a következő: Már az első szám (1934. január) borítójának verzóján szerepel — mint magyarországi terjesztő — egy nyomda, a bajai Új Élet. Az 1935-ös évfolyam július—augusztusi számában jelenik meg először a bajai nyomda neve és címe mellett egy másik magyar terjesztőé is: Bálint Györgyé. Hozzájuk csatlakozik harmadikként, 1936 februárjától Csuka Zoltán. Az utolsó szám, amely még együtt tünteti fel valamennyi magyar terjesztőt, az 1936-os év áprilisi száma. Bálint György pályájából tehát mindössze tíz hónap az, amely a Híd terjesztésével kapcsolatos. Ehhez a rövid időszakhoz kellett megtalálni, életútjából, munkásságából és személyiségéből kinyomozni bizonyítékokat.

Az első probléma a személyazonosság tisztázása volt. Lehetett-e az író, publicista Bálint György, a Híd magyarországi terjesztője? Az első lépés, kizárásos alapon, annak megállapítása volt, hogy bár a harmincas évek közepén rajta kívül jó néhány Bálint György élt Budapesten,

s nem egy közülük ma is élő személy vagy rokonai fellelhetők, de ezeknek nem volt igazi kapcsolatuk sem az irodalommal, sem a jugoszláviai magyarsággal.

Bizonyítéknak tekintettük mindazokat az apró mozaikdarabokat, melyek — akár közvetetten is, de — kapcsolatot jelenthettek Bálint György személye és a Híd között.

1936 szeptemberében a lap Könyvszemle rovatában ismertetés jelent meg Sinclair Lewis *Ez nálunk lehetetlen* című könyvéről, melyet ez évben Bálint György fordításában jelentetett meg Magyarországon az Athenaeum Kiadó. Véletlen-e, hogy ugyanebben a számban a Sinclair-mű recenziója után Illyés Gyula *Puszták népe* című szociográfiájáról olvashatott az érdeklődő? A magyarországi Gondolat ugyancsak 1936 szeptemberében közölt kritikát az Illyés-könyvről, s írója Bálint György volt. (E két művet több új magyarországi kiadvánnyal együtt az előző, 7—8. szám borítójának hátlapján hirdette a szerkesztőség.)

A terjesztő és az író Bálint György közötti személyazonosság bizonyítékául szolgáltak a következők: a Híd 1937 július—augusztusi számában, vagyis egy bő esztendővel azután, hogy Bálint György neve lekerült a borító belső oldaláról, valamennyi külországbeli terjesztőjével együtt, másodközlés formájában megjelent a *Jégtáblák, könyvek, koldusok* című kötetének bevezetője az *Előszó helyett*. A jugoszláviai magyar olvasókkal annak a Gereblyés Lászlónak az írása ismerteti meg Bálint Györgyöt, akinek *Nehogy engedj!* című verseskötetéről Bálint György ír a Nyugatba (1937. augusztus). Gereblyés László hagyatékából, melyet a Petőfi Irodalmi Múzeum őriz, kitűnik, hogy Bálint már a harmincas évek kezdetétől segítette a többször is letartóztatott, s állandó rendőri felügyelet alatt álló kommunista írót — aki a KMP megbízásából 1929-től 1930-ig Forrás címen irodalmi folyóiratot szerkesztett —, állásszerzéssel, írásai elhelyezésével és méltatásával.

1937 októberében a lap akkori szerkesztője, Mayer Ottmár egy rövid szerkesztőségi hírben kér elnézést az olvasóktól, azért, hogy néhány más írás mellett Bálint György cikkét sem közölhették teljes terjedelmében. A dolog kissé tisztázatlan. Sajnos, a magyarországi könyvtárakból épp a szeptemberi—októberi számok hiányoznak, mármint abból a néhányból, ahol egyáltalán vannak szórványszámok az 1945 előtti Hídból, mint például a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtárában. Így nem volt módunkban kideríteni, mi is maradhatott ki, és egyáltalán melyik Bálint György cikkből? Ebben a Híd-repertórium sem volt segítségünkre: a szeptemberi és októberi számokban sem a Bálint György cikket, sem a szerkesztőségi üzenetben említett másik két szerző — Boldizsár I. (?) és Kek Zsigmond — írásainak címét nem tünteti fel. Elképzelhető tehát az is, hogy ami végül e számban, számokban megjelent, az egy elkobzott szám helyett látott napvilágot, vagy a hiányzó cikkek helyén az utólagos cenzúra fekete festékfoltja éktelenkedik. Az utolsó, Bálint Györggyel kapcsolatos utalás az 1938-as évfolyam decemberi számában olvasható a Hídban. Laták István, Gál László verseskötété-

ről írott kritikájában a *Jégtáblák, könyvek, koldusok*-ra hivatkozik, amelyre valószínűleg a lapban korábban megjelent bevezető és az íróját bemutató Gereblyés László-ismertetés hívta fel a figyelmét.

Az a tény tehát, hogy a Hídban kétszer is szerzőként jelenik meg Bálint György neve — cikkel vagy anélkül —, véleményünk szerint szinte teljesen kizárta annak a lehetőségét, hogy ugyanakkor a terjesztő ne ő, csupán egy névrokona legyen.

A nyomozás másik szálán, amelyen elindultunk, a kiindulópont az a cím volt, amely a terjesztő Bálint György neve alatt olvasható: Budapest, V. Nagy Sándor u. 6. (Tudtuk, nem Bálint György lakott itt, az ő lakása ekkoriban az V. kerületi Szent István parkban volt.) A ház, amely minket érdekelt, ma a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó székháza. A gondnokok, az utca régi lakói, a két háború közötti Budapest lakó- és utcanév jegyzéke, valamint telefonkönyveinek vallomása alapján elmondhatjuk, hogy az épület a húszas évek óta nem volt lakóház, mindig szerkesztőségek, kiadóhivatalok, társadalmi és tömegszervezetek irodáinak adott helyet. 1936-ban, immár nyolcadik esztendeje, a Magyar Cserkészszövetség Országos Központja található a Nagy Sándor utca 6-ban.

Meghökkentő felfedezés! Elképedve néztünk egymásra. Bálint György és a cserkészek? A kérdés megfejtése, az összefüggés magyarázata lényegesen egyszerűbb volt, mint hittük. A magyar cserkészmozgalom megalakulásakor és még jó néhány esztendeig — kb. a harmincas évek végéig — nem volt kifejezetten jobboldali, politikai jellegű szervezet. Keretei közt a harmincas évek első felében még jól megférték egymással a különböző vallási és társadalmi színezetű csoportok. Volt Katolikus Cserkészegylet, Református és Zsidó Cserkészfiúk Egyesülete, és falukutató mozgalmat is szerveztek a cserkészek. Erre később visszatérünk. A mozgalom szervezői között találjuk Sík Sándor piarista szerzetest és szegedi egyetemi tanárt, a Szövetség Országos Elnökét. Elindítója és mindvégig főmunkatársa a Fiatal Magyarságnak „a magyar cserkészférfiak folyóiratá"-nak, amelynek szerkesztősége szintén a Cserkészszövetség székházában volt.

A pap és tanár Sík Sándor személye a húszas-harmincas években és a világháború kitörése után is számos baloldali beállítottságú fiatal magyar értelmiségit vonzott magához. Mesterüknek, tanítójuknak tekintették, sokan szellemi-lelki vezérüket látták benne. Szegedi egyetemi tanársága idején, Sík Sándor közvetlen környezetében, személyiségének bűvkörében „nőtt fel" a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, melyhez Buday György, Ortutay Gyula, Radnóti Miklós, Tolnai Gábor, Baróti Dezső, Hont Ferenc, Tomori Viola, Reitzer Béla és mások tartoztak.

A Szegedi Fiatalok által szervezett népszerű szemináriumok meghívott előadói között már 1933-ban ott találjuk Bálint Györgyöt. 1936-ban pedig, amikor megalakul a Színháztudományi és Színpadművészeti Társaság, a választmányi tagok közé Sík Sándor mellett Bálint

György is bekerül, s mindketten írnak a Társaság és a Kollégium közös lapjába, a Hont Ferenc szerkesztette Színpadba.

A Szegedi Fiatalok és Bálint György közötti szoros, baráti kapcsolat fennállására utal az a levél is, amelyet 1935. december 11-én írt neki a grafikus Buday György, a Szegedi Fiatalok fejléces levélpapírján, Budapestre. A levél egy megjelenő könyvről számol be, és előfizetők gyűjtésére szólít fel. A könyv, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának kiadásában készült, falukutató, néprajzi-szociográfiai tevékenységük egyik eredményét mutatta be: Ortutay Gyula gyűjtésében nyíri és rétközi, meglehetősen vaskos nyelvezetű parasztmeséket. Kinyomtatását a kor legnevesebb magyar nyomdászmestere, a gyomai Kner Imre vállalta, és az eddigieknél magasabb előállítási költségek biztosítása, meg az a körülmény, hogy a kiadvány könyvkereskedői forgalomba nem került, tette szükségessé az előfizetői ívek szétküldését. A kérdés ezzel kapcsolatban az, hogy vajon Bálint Györgynek, aki — mint a levélből kiderül — hivatalosan, ingyen juthat tiszteletpéldányhoz, jóval a könyv megjelenése előtt küldött volna-e előfizetői gyűjtőívet Buday, ha nem tudta volna, hogy megnyerhető ilyen feladatokra. (Bálint György neve mint említettük, 1935 július—augusztusában jelenik meg először terjesztőként a Hídban, Buday levele pedig 1935 decemberében íródott.)

Mint már utaltunk rá, a cserkészmozgalom egyik szárnya falukutatással és szociológiával is foglalkozott. A magyar szociológiát, a komoly falukutatást azonban nem ők, hanem szegedi egyetemi ifjak kezdeményezték. Később a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjai is részt vesznek a mozgalomban, talán éppen Sík Sándor hatására, irányításával. S ezzel szinte egyidejűleg a Fiatal Magyarság szerkesztő bizottságában is megjelennek — valószínűleg az ő javaslatára — a szociológusok: előbb Boldizsár Iván, majd mellette Szabó Zoltán és Kovács Imre.

A cserkészek és a Szegedi Fiatalok közti kapcsolat létére utal, hogy már a Fiatal Magyarság első számában, 1931-ben pár soros hír számol be a *Szegedi kis kalendárium*-ról, Ortutay Gyula aláírással. 1933 áprilisában pedig egyszerre három különböző terjedelmű cikk foglalkozik a szegediekkel és tevékenységükkel, szemináriumaik témáival és kiadványaikkal. A következő láncszem, a Fiatal Magyarság szervezésében — 1935—36-ban megalakult Szociográfiai Munkaközösség és falukutató szemináriumok, melyek jelzik a lap balratolódási tendenciáját. Erre a Budapesti Piarista Rendház Archívumában őrzött Sík Sándor hagyaték egyes dokumentumaiból, így elsősorban Boldizsár Ivánnak Sík Sándorhoz írott leveleiből is következtethetünk.

Amikor kiderítettük, hogy Bálint Györgynek, a terjesztőnek, a Hídban megadott címe a Magyar Cserkészszövetségé, elbizonytalanodtunk. Különösen azért, mert ez volt az a stádium, amikor szinte minden megkérdezett — a Bálint György-kutató Gondos Ernő, a Fiatal Magyarság hajdani szerkesztője, Boldizsár Iván, Cserépfalvi Imre, az egykori

könyvkiadó, Kristó Nagy István irodalomtörténész, Kende Ferike, a Kalangyár Kende Ferenc lánya és maga Csillag Vera, Bálint György Ausztráliában élő, s néhány hétre hazalátogató felesége — gondolkodás nélkül tagadta még a lehetőségét is, Bálint György és a Híd, s főként Bálint György és a cserkészmozgalom kapcsolatának. Arra hivatkoztak, hogy Bálint György soha nem foglalkozott a kisebbségi irodalmakkal, és nem állt igazán érdeklődése középpontjában a falukutatás és a szociológia. Úgy gondoljuk, hogy a tiltakozások mélyén egy rossz beidegződés van, miszerint a kommunista Bálint György személye összeegyeztethetetlen egy, a közfelfogásban jobboldalinak, sőt a harmincas évek végétől szinte teljes egészében nacionalista, soviniszta színezetűnek vélt mozgalommal vagy annak bármely csoportjával. Ezzel szemben ismert, hogy a cserkészmozgalom, bár kezdetekor magában hordozta a szélsőségesség lehetőségeit is, párhuzamosan például a jobbratolódással, a későbbiekben egyik fedőszerve és magja lett a fegyveres ellenállási mozgalomnak.

De ne ugorjunk ilyen messzire az időben, maradjunk Bálint Györgynél és a Hídnál. Ha helyt adtunk volna a megkérdezettek tiltakozásának, nehezen találnánk magyarázatot arra, miért írtak viszonylag oly sokat éppen a Fiatal Magyarságban a Hídról? Egyetlen korabeli magyar folyóirat, még a kisebbségi irodalmakkal foglalkozó Láthatár sem figyelt ily komolyan a Hídra, holott szerkesztője, Csuka Zoltán, a Híd egyik magyarországi terjesztőjeként szerepelt. Az illegális KMP legális lapjában, a Gondolatban pedig egyetlen sornyi utalást sem olvashatunk a valójában testvérlapjának is tekinthető vajdasági magyar társadalmi-politikai és kulturális folyóiratról. A Fiatal Magyarság viszont 1936—37-ben, egy esztendő alatt, három nagyobb terjedelmű írást is közöl a jugoszláviai magyar fiatalságról, s ezek közül az egyik kifejezetten a Híd és a vajdasági fiatalok kulturális mozgalmának a támogatására, segítségére szólít fel.

Csuka Zoltán 1933-ban telepedett át Magyarországra. Ugyanebben az évben a Pesti Napló 1933. február 5-i számában zárójelbe tett kis té-betűs aláírással — (t.) —, amely mögött Bálint György személye rejtőzik, egy huszonhat soros hír jelenik meg a jugoszláviai magyar irodalomról, mely részletesebben a Kalangyát és Csuka egyik új kötetét említi. Eszerint Bálint György és Csuka Zoltán ismerték egymást? Természetesen. Hiszen Csuka Zoltán az Írók Gazdasági Egyesületének, az IGÉ-nek volt a jegyzője, Bálint György pedig mint Az Est-lapok állandó tudósítója vett részt az íróhetek rendezvényein. Bálint Györgynek tehát volt személyes kapcsolata is a jugoszláviai magyar irodalommal.

A kutatás során, a jugoszláviai magyar irodalommal való kapcsolatai miatt, magától értetődőnek tekintettük Csuka Zoltán személyének felbukkanását a Híddal, magyarországi terjesztésével és Bálint Györgygyel kapcsolatban. De ahogy Bálint György hagyatékában nem akadtunk semmiféle konkrét írásos bizonyítékra, úgy Csuka Zoltán hagyatéka sem tartogatott számunkra használható, bizonyító erejű dokumen-

tumokat. Elsősorban azért, mert Csuka letartóztatásakor, 1950-ben, mind könyvtárának, mind levelezésének és kéziratainak jelentős részét elkobozták az illetékes magyar hatóságok.

Néhány mondat erejéig itt kell kitérnünk arra a számunkra egészen friss információra, amelyet a konferencia első napjának délutánján kaptunk a Híd egykori alapító szerkesztőjétől, Lévay Endrétől. Emlékezete szerint Mayer Ottmár szerkesztősége idején, amikor nyilvánvalóvá vált a lap baloldalisága, terjesztésének körülményei nagyon megnehezültek. Elmondta azt is, hogy Csuka Zoltán csak a szerkesztőváltozásig vett részt a magyarországi terjesztésben, és addig is viszonylag kis példányszámban (50—80 darab) jutott el hozzá a folyóirat.

Miután idáig jutottunk a kutatásban — közvetlen bizonyítékok híján —, még mindig úgy tűnt, hogy a Híd és Bálint György kapcsolatát illetően sokféle „megoldás" lehetséges. Vaktában tapogatódzás, majd többszöri eredménytelen telefonhívás és valóságos helyszíni nyomozás után, szinte az utolsó pillanatban sikerült megtalálnunk Mayer Ottmárnak, a Híd mártírhalált halt szerkesztőjének Budapesten élő özvegyét. Mayerné Lovászi Magda második találkozásunk alkalmával, kérésünkre magnetofonszalagra mondta emlékeit. Megtudtuk, hogy ő maga is tevékenyen részt vett — mint szerényen megjegyezte, csupán mellékszereplőként — az 1936 júniusától már az illegális Jugoszláv Kommunista Párt irányítása alatt álló lap szerkesztési munkáiban és terjesztésében. Kérdésünkre, hogy mit tud a Híd magyarországi sorsáról, azt válaszolta, hogy tudomása szerint a lap magyarországi terjesztője az úgynevezett „Faustus Könyvkiadó" volt. Ez az állítás lendítette tovább a kutatást. Rövidesen kiderült ugyanis, hogy ez a kiadó, az egykori jugoszláviai kommunista emigráns, Faust Imre vállalkozása volt.

Az ismert baloldali könyvkereskedő és könyvkiadó személyében nem csupán a Híd magyarországi terjesztésének a valódi irányítóját és szervezőjét találtuk meg, hanem azt a mindeddig hiányzó láncszemet is, amely Bálint Györgyöt a Híddal ténylegesen összefűzhette.

Faust Imre, a Tanácsköztársaság pécsi megmozdulásainak egyik főszereplője, a bukás után Jugoszláviába emigrált, és 1923-tól könyvkereskedést nyitott Újvidéken. Hamarosan megkereste a kapcsolatot az 1919 után sokfelé szóródott magyar emigrációval, terjesztette kiadványaikat és közreműködött azok megjelentetésében is. 1927-ben, mint a Jugoszláv Kommunista Párt tagja tért vissza Magyarországra, ahol illegális tevékenységeinek köre a jugoszláviai kommunisták belgrádi központja és a Bécsben élő szerbhorvát kommunisták közti kapcsolat megteremtésével és fenntartásával bővült. Bekapcsolódott a magyar munkásmozgalomba is, első jelentős pártfeladatai: a harmincas évek elején a KMP legális folyóiratának a *100%*-nak a hazai és a jugoszláviai terjesztése, később pedig a párt társadalomtudományi folyóirata, a Társadalmi Szemle néhány számának a kiadása voltak. Faust Imre működését itt nincs módunkban részletesen ismertetni, megtette azt Varga

Sándor, aki mindmáig az egyetlen alapos és méltató tanulmányt írta róla. (Irodalomtörténet, 1982. 3. szám.)

Ahhoz azonban, hogy megértsük a kapcsolatot Bálint György, a Híd és Faust Imre között, annyit mégis el kell mondanunk róla, hogy a harmincas évek közepétől állandó rendőri zaklatásoknak volt kitéve, raktári, bizományosi készleteit többször is lefoglalták, elkobozták, sőt a hatóság egy időre még iparengedélyét is bevonta. A lebukás veszélye miatt tehát lakhelyét, mely egyben kiadóhivatal és könyvkereskedés is volt, állandóan változtatni kényszerült, s terjesztői, kiadói tevékenységét nemegyszer más cégek fedőneve alatt végezte. Ettől oly nehéz munkásságának feltérképezése, s ezért oly sok a felderítetlen fehér folt személye és működése körül. Ez ideig ismeretlen volt szerepe a Híd magyarországi terjesztésében is, jóllehet ez, párttagsága és jugoszláviai kapcsolatai miatt oly nyilvánvalónak tűnik. Az eddigiek ismeretében szinte törvényszerű, hogy a KMP legális lapjának, a Gondolatnak a folyamatos kiadásában is fontos része volt Faust Imrének. A harmincas évek közepén, a Híd indulásának éveiben, Bálint György Az Estlapok és a Nyugat mellett legsűrűbben a Gondolatban publikál, melynek egyik főmunkatársa. A szerkesztőség lebukásának és a folyóirat betiltásának állandó veszélye miatt a Gondolatnak majd minden száma más nyomda termékeként jelent meg. Az 1935-ös évfolyam 3—4. számát a Viktória Nyomda állította elő, amelynek tulajdonosát, Vietorisz Gézát csendestársi viszony fűzte össze Faust Imrével. A nyomda fedőneve alatt tehát jórészt Faust-kiadványok jelentek meg. Valószínűleg azok voltak Bálint Györgynek *Az idő rabságában* című „naplójegyzetei" (1935) és egy gyűjteményes kötet, az *Írók a viharban* című antológia (1940) is, melynek szerzői közt szintén ott találjuk Bálint Györgyöt. (Gereblyés László révén — aki 1933-ban e baloldali könyvkiadónál dolgozott — persze Bálint már korábban is ismerhette Faust Imrét.)

Hogyan kerülhetett kapcsolatba a Híd magyarországi terjesztője, az illegális kommunista Faust Imre a Magyar Cserkészszövetséggel?

Valószínűleg éppen Bálint György volt a legalkalmasabb arra, hogy személyes kapcsolatai segítségével megteremtse — a harmincas évek közepén több jel szerint illegálisan működő — Faust Imre és az általa megjelentetett, terjesztett kiadványok számára, a Magyar Cserkészszövetség székházában, a Fiatal Magyarság szerkesztőségének tőszomszédságában a legális létezés feltételeit. (Sejthetjük, hogy ez esetben a „személyes kapcsolat" Sík Sándor volt, illetve leginkább ő lehetett.)

Az sincs kizárva azonban, hogy Faust Imre mint főbizományos továbbadta a Híd közvetlenül hozzá került példányait Bálint Györgynek, terjesztésre. Vagyis, hogy a Cserkészszövetség központjában, a Nagy Sándor utca 6-ban Bálint György személyesen terjesztette a Hidat. Ezt az elképzelést támasztja alá az is, hogy az 1936-os budapesti telefonkönyvben „Faust Imre könyvkiadó, könyv és lapterjesztő" neve mellett lakó- és telephelyként a VIII. kerületi Sándor utca 36. van feltüntetve.

Irodalmi nyomozásunk során, melynek helytörténeti és topográfiai

vonatkozásai is voltak, közvetett és közvetlen bizonyítékok gyűltek össze a Híd magyarországi sorsáról. Ezekre alapoztuk hipotéziseinket, amelyek reméljük, szerényen hozzájárulnak a jugoszláviai Híd-kutatók munkájának további eredményeihez.

4.

ugyanezzel ne- is jelenik a tanulmány-kötet.

Illyés Gyula a Nyugat 1933. januári számában a könyv méltatásáról többek köst i-y ir: " A könyv hasznos alkotás; a német nép nevében dörö- ma-yok szólamai mellett tolmácsolja az alsó réte-ek sutto-ását és szaa-atott morajlását,melynek eddi- ma-yar nyelven ali- volt visszhanja," - Ezenkívül na-yon elismerő írások jelentek me- a könyvről pl. a Pesti Napló 1932. november 2o-i, a Társadalmunk c. lapban 1932.december 3-án, a Társadalmi Szerlésben és másutt is.

E könyv me-jelenése után röviddel, 1932. decemberében főképpen a könyv szellemtartalma folytán , no me- fi-yelve addi-i budapesti működését, a rendőrsé- Palotás Imrével történt találkozása alkalmával letartóztatja./Palotás építőmunkás szakszervezeti funkcionárius és író. / - Lakásunkon házkutatást tartottak. A nemzetközi kommunista sajtó / IMPREKOR/ né-. hány példányát , kézirat-okat és e-y füzetet, amelyben forradalmi versek voltak bemásolva, valamint ilyen verseket tartal - mazó összefűzött, iró-éppel sokszorosított füzetet Forradalmi versek 1932-ben cimmel. Szerencsére csak e-y példányban. Ezeket ugyanis az elvtársak kaszá-nyákban osztoatták. A verseket József Attila, Illyés Gyula, Gereclyés László és Pákozdy Ferenc és mások írták álnyven.

Szabadulása után Faust Imre könyvkiadónál csekély fizetéssel dolgozik. Itt ismerkedik me- Darvas Józseffel - aki azintán ott fo-lalatoskodik. A kis kiadó is ugyanúgy -ondokkal küszö. Vgy 1934 elején Fust Milán iró se-itsé-ivel a Ma-yar Pamutipar óbudai telepére kerül kezoctben, mint fizikai munkás, majd később könnyebb beosztásban. 1936-ban súlyos vakítólmütést miatt korházba kerül és má- fél sem épült, amikor korházi á-yá-

1. *Részletek Gereblyés Lászlónénak férjéről írott életrajzából — PIM Kézirattára, Gereblyés-hagyaték, gépirat*

közösítik a gyár azonnali hatályra szóló felmondó levelét. Füst Milán és Bálint György akciót indítanak a magyar írók körében, melyben tiltakoznak az elbocsátás ellen. / Az eredeti tiltakozó irás a Munkásmozgalmi intézetben található/- De a rendőrség, illetve a GYOSZ / Gyáriparosok országos szövetsége/ hatalma nagy. Gereblyés László a GYOSZ fekete listáján nyilván van tartva s ily mese nincs... és nincs visszavétel.

Teljes felgyógyulása után a magyar ipari munkásság életkörülményeiről szóló tanulmánysorozat megirását határozta el. Első ilyen tanulmányát, a textilipari dolgozók életéből meriti, hiszen ezen a téren közvetlen tapasztalatra is szert tett. A Márciusi Front akkor haladó szellemű mozgalom - mely a szegény parasztság helyzetével foglalkozott főként - lapjához a VÁLASZ szerkesztőjéhez, Bárkány Györgyhöz viszi irását. A szerkesztő szivesen fogadja, le is közli, sőt továbbiak megirására is buzditja. Igy a lap nemcsak a szegényparasztság, hanem a városi ipari munkásság életével is foglalkozik. A buzditáson föllelkesülve két év alatt négy tanulmányt készit. A textilipari után az épitőipari, a sütőipari és a bőrgyári munkásságról életkörülményeiről, alapos folkészültségével, szakmai informáltságával, szépirodalmi irányosságával. - 1937. április 18.-i számában az akkori Magyar Hirlap igy ir: A textilipar dolgozóiról irt érdekes tanulmányt Gereblyés László, a tehetséges fiatal iró. Ma amikor az egyoldalu falúszociográfia korszakát éljük és divato a városi lakosság problémáit mellőzni, külön fontossága van ennek a sokszempontu, figyelmet érdemlő munkának.....

A Magvető könyvkiadó 1959-ben könyvalakban megjelenteti a négy tanulmányt IGY VOLT cimmel. A könyvnek is komoly visszhangja volt. Méltatói közül valaki meg is állapitotta, hogy a magyar irodalomban a mult század vége óta az ipari munkásság életkörülményeivel nem foglalkoztak.

Most visszakanyarodva 1937-re: Aki az említett tanulmányokat olvasta, megállapíthatta, hogy e munkák megírásához, el kellett járnia gyárakba, műhelyekbe, szakszervezetekbe, könyvtárakba adatszerzés céljából...Azoknak pedig már egyszer a rendőrsíkkel dolga akadt, le nem veszik az róla szemét. Így nyilvánvalóan Szerdahelyi László utjaira is gyakran elkísérték a detektívek. A négy dik tanulmányunk közlése után, akkor éppen hamis xxxxxx állítások alapján újabb rendőri felügyelet alá helyezik, házkutatást tartanak, tiltó anyagot nem találnak és így a letartóztatást nem tudják foganatosítani, de marad a rendőri felügyelet, ami annyit jelentett, hogy gyárakba, szakszervezetekbe nem járhatott, így az előbbiekhez hasonló tanulmányok folytatására nem volt lehetősége.

Mindezek ellenére Szerdahelyi Imre kiadásában 1937. végén megjelenik MÉHOS VIRÁG c. versek köte. A kötetnek nagyon komoly, jó visszhangja volt. Elismerő bírálat jelent meg a Nyugat és a Népszava hasábjain kívül sok más, akkor polgárinak számító lapban / A reggel, Uj magyarság, Protestáns szemle, Az Ujság, Magyar Hirlap, Pesti Hirlap stb./ - Európa fasizálódása ellenére. Bálint György a Nyugatban 1937. augusztusában és Gulácsi Gábor a kolozsvári Korunk 1937. szeptemberi számában foglalkozik a költőre nézve nagyon előnyösen a kötettel.

Ebben a kötetben jelenik meg

A N Y Á M cím verse és

H e t i b é r cím verse

textil 1938. elején egy kiadó szerződést köt vele egy angol/ipari város / Leeds/ szocio-réfidjára. Dr. Mellési Kornél baloldali érzelmű ügyvéd utlevelet szerez neki, amellyel az év április végén Párizsba utazik, hogy ott várja be az imért angol vizumot. Hiszen a hitleri fasiszta Németország csapatai 1938.

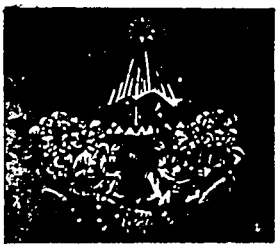

SZEGEDI FIATALOK MŰVÉSZETI KOLLÉGIUMA
JUGENDKOLLEGIUM FÜR KÜNSTE, SZEGED, UNIVERSITÄT

SZEGED, UNGARN, KÁRÁSZ UTCA 5

Zs je u.19.II.e.

PRÄSIDENT

Kedves Gyuri,

mellékelten igaz szeretettel küldöm el Nektek legújabb könyvünket,melyről már többször beszéltünk és amely remélem nem okoz e sokszori bekanargozás ellenére sem - csalódást. Verának azonban - azt hiszem, mégis - csak előzetes cenzurát után ajánlatos odaadni. /Ezt csak azért mondom,hogy azután ne bennünket és ne a nyári és rétközi magyarokat szidjátok.Az utóbbiak különben egészen kiváló képviselői nációjuknak./

A dedikációk persze hiányoznak ezen a könyvön,de ennek oka kizárólag az,hogy Gyula Festek van,ám meg Szegeden, a könyvet pedig Gyoméról expediálja az általam megadott és megírt címszalagok alapján Kner Imre barátunk. Ha azonban ajánlásosokra reflektáltok,kéjjel helyezzük el azokat legközelebbi együttléttünk alkalmával az erre a célra fenntartott előzék oldalon.

Légesak azt említem meg,hogy néhány héttel ezelőtt Kettőtök címére és nevére küldöttem egy,erre a könyvre vonatkozó előjegyzési ívet. Természetesen nem a Ti használatotokra,hanem arra a célra,hogy "sáfárkodjatok vele"oly módon,hogy pár tehetősebb ismerősötök és barátotok címét és nevét,helyesebben aláírását szerezzétek meg reá. Remélem,Gyuri,nem feleleztél meg erről a dologról és talán pár napon belül vissza is kapom Tőled a számos aláírással ékes ívet. Epedve várom,megvallom, mert a könyv óriási és a mi minden eddigi anyagi keretünket meghaladó rezsije borzasztó teherként nehezedik reánk s nível most csaknem egyedül vagyok Szegeden,elsősorban évszám.Az előállítás kb.3000 pengőbe került,mely összeget írásban Kner hitelezi.Sajnos a könyv nem kerülhet könyvárusi forgalomba s ilyenmódon mindent az előjegyzési ívektől kell várnunk. Ezek pedig egyelőre nagyon gyéren érkeznek. Kérlek szépen, ha teheted, ez alkalommal igazán tégy meg mindent, hogy segíts egy kicsit csökkenteni azt az óriási gondot,ami most reánk nehezedik. Nagyszerű és komisz dolog s ebben azt hiszem egyedül állok a hozzám hasonló művészek között,hogy nekem nem elég megcsinálni egy könyvet,a nyomával stb.az összes technikai stb.dolgokat elintézni, adminisztrálni, hanem - mikor más pihenne és örülne többé-kevésbbé jogos babérain, - nekém akkor kezdődik igazából a levelezés,előjegyzésatoborzás,a hitelező csititgatása és a többi,rendkívül megalázó és kínzó kellemetlen "tevékenység".De nem is írok erről többet,nom akarom a Te szájadizét is elvenni az egész dologtól. Ehelyett inkább bucsuzom és Verának kézcsókot küldve,Téged régi igaz szeretettel ölellek.

Szeged, 1935.12.11.

B. György

2. *Budai György levele Bálint Györgynek, Szeged, 1935. 12. 11. — PIM Kézirattára, Bálint György-hagyaték*

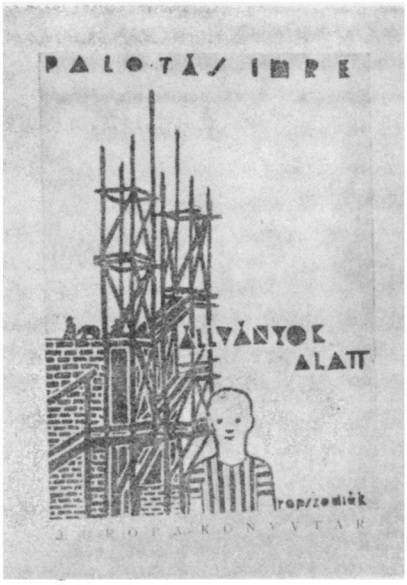

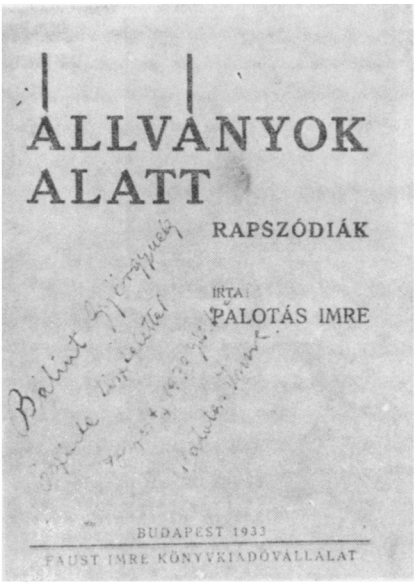

3. Palotás Imre művének dedikált belső címlapja, melyen együtt szerepel a a bácskai származású kommunista munkásíró, Bálint György és a Faust Könyvkiadó. — A fotómásolatokat Pató Imre gyűjtéséből és szíves engedélyével közöljük.

Rezime

Izveštaj o jednoj literarnoj istrazi u pogledu veze između „Hid"-a i Đerđa Balinta

— Da li je Đerđ Balint identičan sa — Đerđom Balintom? Da li je mogao pisac, publicista Đerđ Balint biti lice koje je rasturalo „Hid" u Mađarskoj?

— Hipotetički kontakti Đerđa Balinta sa jugoslovenskom literaturom na mađarskom jeziku onoga vremena i sa Zoltanom Čukom *(Pesti Napló)*, 5. II 1933, br. 29, t. 24, „Jugoslovenska mađarska književnost" (-t.); knjiga Jožefa M. Pastora o susretima pisaca što ih je organizovalo Privredno udruženje pisaca — mađarska skraćenica IGE).

— Hipoteze o kontaktima „Hid"-a, Đerđa Balinta i mađarskog pokreta za istraživanje sela — Umetnički kolegij mladih Segedina, Đula Ortutai, Đerđ Budai, Šandor Šik, skautski pokret i časopis „Mlado Mađarstvo" te njegova Sociografska radna zajednica, osnovana 1936. godine.

— U kojoj se meri u poznatu sliku o Đerđu Balintu može uklopiti interesovanje za manjinske književnosti i eventualni kontakt s njima — npr. rasturanje u Mađarskoj „Hid"-a, časopisa za društvena pitanja i književnost jugoslovenskih Mađara?

— Stavovi i protustavovi, posredni i neposredni dokazi o vezi Đerđa Balinta i „Hid"-a na osnovu dokumenata iz zaostavštine Đerđa Balinta, Karo-

lja Sirmaija i Lasla Gereblješa, koji se čuvaju u Rukopisnom odeljenju Muzeja za književnost „Petefi".

Istraživanje su izvršile dr Ilona Petranji i dr Žužana G. Nemeš, saradnice Muzeja za književnost „Petefi" u Budimpešti.

Summary

Report on a Literary Research Concerning the Relationship Between Híd and György Bálint

— Is György Bálint identical with György Bálint? Could it be him the writer and publicist who handed out Híd in Hungary?

— Hypothetic contacts of György Bálint with the yugoslav literature on hungarian language and with Zoltán Csuka (Pesti Napló, january the 5th 1933, issue 29, t. 24. „Yugoslav hungarian literature", the book of József. M. Pásztor about the meetings of writers which were organised by the Writer's Economic Association — IGE — (hungarian initials for the same).

— Hypothesis on the contact of Híd, György Bálint and the hungarian movement of village research. Art colledge of Szeged's youth, Gyula Ortutay, György Budai, Sándor Sík, scout movement and the journal „Young hungarians" and it's sociographic work community, founded in 1936.

— In what measure can we picture György Bálint as someone who was interested in minorities' literature and eventual contants with itfor example, handing out (spreading) Híd in Hungary, a journal on social problems and literature of hungarians in Yugoslavia?

— The pros and cons, direct and indirect evidences about the connection between György Bálint and Híd — based on the documents from the inheritance of György Bálint, Károly Szirmai and László Gereblyés kept in the Museum of literature „Petőfi", department of manuscripts.

— The research was carried out by dr. Ilona Petrányi and dr. Zsuzsa Nemes, collaborators of the Museum of literature „Petőfi" in Budapest.

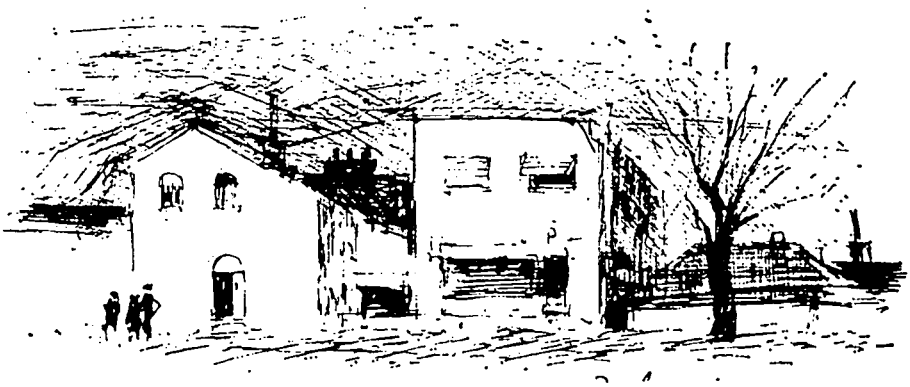

VITA

Pató Imre:
Nagyon érdekes volt a beszámoló, mert ezekkel a kérdésekkel én is megpróbáltam foglalkozni, de sajnos, ilyen apparátus nem állt rendelkezésemre. Viszont volna egy megjegyzésem, mégpedig az, hogy a Híd szerkesztői ismerték a Gondolatot. Bizonyítja ezt az, hogy a folyóirat 1937 januári—februári, tehát első számában idézetet vett át ismeretlen szerzőtől (tudniillik a szerzőt nem jelölte), méghozzá Spanyolország lakosságáról. Pár mondatos idézetről van szó.

Nemes G. Zsuzsanna:
Igen. De én azt hiszem, hogy félreértésben vagyunk, mi ugyanis az előadásban arról beszélünk, hogy a Gondolat nem említi a Hidat. Nem fordítva. De nagyon köszönjük az adalékot.

Bori Imre:
Én azt hiszem, hogy itt még egy érdekes szál jön elő, mégpedig ez a Bálint György-féle vonal, amely Boldizsár Iván és Gereblyés László, valamint a franciaországi magyar emigráció felé is mutat. Ugyanis ezeket közli a Híd. Tehát azért mondom, hogy, ha a Hídnak a szellemi képét nézzük, ez az előadás újabb bizonysága a folyóirat tágas szellemi horizontjának és szellemi kapcsolatai változatosságának.

Nemes G. Zsuzsanna:
Nos, én nem akarom az idejüket rabolni, de pár szóval elmondanám, hogy *Mayer Ottmárné rendkívül érdekes módon mesélt* nekünk arról, hogy miként jelentette Faust Imre tevékenysége Budapesten a Híd akkori szerkesztősége számára a tulajdonképpeni európai összekötő kapcsot a világ valamennyi Faust Imre által terjesztett és hozzá befutott baloldali lapjával. Tehát ha érdekli önöket, akkor *meghallgathatnánk ezt a felvételt,* vagy legalábbis egy részletét. Nem akarom a saját szavaimmal interpretálni, mert az élő személy sokkal érdekesebb.

Rehák László:
A mártír hidasokról két értékes kiadvánnyal emlékeztünk meg szerbhorvát nyelven és kétnyelvű kiadásban is, tehát a szerb olvasóközönség felé is dokumentáltuk jelentőségüket. De azt hiszem, elhanyagoltuk a Híd terjesztő mozgalmát és a Híd-terjesztőket. Nem az én feladatom, hogy ilyesmit sugalmazzak a Hungarológiai Intézetnek, de még lehetőség adódna összegyűjteni az életben levő Híd-terjesztők vagy hozzátartozóik visszaemlékezéseit. A Híd-terjesztők tanácskozása politikai jellegű évi tanácskozás volt — erről talán Cvetko Malušev mondhatna többet. Szerintem fel kellene térképezni ezt is. Élete vége felé Steinfeld Sándor villogó szemmel mesélte, hogy a Harcos Szövetség megbízta: írja meg számukra a 30-as évek szabadkai mozgalmát, ami bizonyos értelemben elégtétel is lehetett egy olyan ember számára, aki 48-ban kivált a mozgalomból és csak szakorvosi tevékenységet folytatott. Elmesélte nekem akkor, hogy hogyan ment végbe a Híd megindítása.

A Faustus Könyvkiadóval kapcsolatban rémlett fel egy személyes tapasztalatom: itt a szabadkai korzón volt egy könyvesbolt, amelynek kettős raktára volt, egy normális és egy hátsó polc, ahol én még 40 októberében Práger kiadványokat találtam garmadával. Én két nagy csomaggal vásároltam belőle. Ugyanis egy akkori jogi kari kommunistával jelentem meg a bolttulajdonosnál, és ő ebből már tudta hányadán áll a dolog. (Akkor már Csehszlovákia nem létezett.) Így vittem el én a kikindai pártszervezetnek az első valóban haladó magyar nyelvű szépirodalmi, szocialista irányzatú könyveket. Bár nem tudom, ki volt a könyvesbolt tulajdonosa, de valószínű, hogy kapcsolatban állt a Szabadkán székelő Híddal és Mayer Ottmárral, aki akkor a kerületi pártbizottság titkára volt. Azt hiszem, hogy ez nagyon is hozzátartozik a Híd tevékenységi köréhez, és talán meg lehetne bízni a Történelmi Intézetet ennek kiderítésével, hisz őket is érdekli a munkásmozgalom története. Mert szerintem ez szorosan kapcsolódik a Híd-mozgalomhoz.

Nemes G. Zsuzsanna:
Beindítjuk a magnót, és azt hiszem, hogy az előbbi felszólalás slussz poénjához kapcsolódik majd néhány mondat:

„... A magyar kapcsolatokról sokat nem mondhatok. Egyet tudok, hogy a Faustus Könyvkiadó terjesztette, amikor én már a Mayer Ottmár, avagy a főszerkesztő felesége voltam. Pontosan tudom, 110 példány járt át Magyarországra. Hogy ezt a 110 példányt hogyan számoltuk el, azt nem tudom, mert pénz, az nem jött, csak könyvek és egyéb átszámolási alapon jött, amiből meg lett alapítva a Hídnak a vándorkönyvtára. 25—30 könyv egy ládában, amit falvakban, kisvárosokban meg különböző helyeken olvastak az emberek. A Híd indulásakor elég kis példányszámmal jelent meg. Arra az időre még pontosan nem emlékszem, mert még középiskolás voltam, de amikor már Mayer Ottmár vette át a lapot, akkor már eléggé aktívan részt vettem

a dolgokban, mint mellékszereplő, ezt előre kell bocsátanom, mert olyan nagy szereplők voltak, hogy kis pont voltam én közöttük. De szabad egy egyéni megjegyzést tenni? Mégis büszke vagyok arra, hogy mellékszereplő voltam. Szóval a magyarországi kapcsolat, az úgy nézett ki, hogy Kunsztrikót küldték át mindig, s a Márciusi Fronthoz is átküldték, hogy valamilyen kapcsolatot teremtsenek, és az úgy jött vissza, hogy a Faust Imrével tárgyalt. Addig jóval kisebb volt a példányszám, amit átküldtünk, ő hozott könyveket, mi pedig küldtük a folyóiratot. Na most, ide szaladtak össze a világ minden tájáról, mondhatnám, lapok, amik haladó szelleműek vagy a kommunista párt illegális vagy legális pártszerveinek a lapjai voltak. Ő, ez az úgynevezett Faustus Könyvkiadó volt az, amely a lapokat valahogy egymással összehozta. Elküldte a Hídnak, mondjuk, a Korunkat, a Korunkon rajta volt a címe, utána már a Híd küldte az ő számát a Korunknak, Kolozsvárra, címmel és egy levéllel, amelyben értesítjük, hogy mi is vagyunk, létezünk, és szeretnénk a lapjukat kapni, és ennélfogva állandó jelleggel egy ilyen csereviszony lépett fel. Egyszóval ezt mind az úgynevezett Faustus Könyvkiadó csinálta, vagyis Faust Imre.

— Mit tetszik tudni arról, hogy Faust Imre mint könyvterjesző, mint könyvkiadó, ezekben az időkben Magyarországon milyen kapcsolatban volt a baloldali mozgalmakkal?

— Szerintem feltétlen volt, feltétlen kellett hogy legyen, mert nem volt az véletlen, hogy az Eugén Práger-kiadásokat, amelyek állandóan magyarra fordítva jelentették meg a szovjet irodalmat, sőt megjelentették a moszkvai emigráns íróknak az írásait is, ezt mind a Práger jelentette meg, és mindig a Faustuson keresztül és Faust Imrén keresztül kaptuk meg. Ez volt a honoráriuma a Hídnak azért, amit mi átküldtünk postán. Pontos dátumot tudok mondani, hogy mikor tiltották ki Magyarországról a Hidat, mert pontosan nézegettem itt a Pap Pálnak az Ár ellen című cikkét. Nagyon kemény kiállás volt ez, és természetesen ez sem saját név alatt ment, mert ezt akkor írta, amikor távollétében 15 évi fegyházra ítélték."

Nemes G. Zsuzsanna:
Én azt hiszem, hogy ezzel a poénnal rímelve, az elhangzott hozzászólással be is fejezhetnénk.

Balogh István:
Szeretnék hozzászólni Faust Imrével kapcsolatban. A szabadkai körzeti pártbizottság történetének vizsgálatakor foglalkoztam én is egy kiadóval, de nem találtam meg pontosan, hogy épp róla van-e szó. Viszont egy biztos, egy Mészáros Mátyásból, aki 31-ben futárszolgálatot teljesített a szabadkai helyi pártbizottság és a Bécsben székelő központi pártbizottság között, és Pesten keresztül közlekedett, 32-ben ki-

verték, hogy Pesten van a kapcsolat, méghozzá egy könyvkereskedő, aki többek között biztosította az osztrák határon való átjutását is.

Nemes G. Zsuzsanna
Nincs kizárva, hogy róla van szó. Igen, a későbbiek során Mayer Ottmárné is beszélt arról, hogy a franciaországi és a nyugati kapcsolatok terén mit jelentett a lapnak Faust Imre. Elmesélte azt is, hogy hogyan zajlott le Mayer Ottmárral közös franciaországi, párizsi utazása, akkor, amikor fogalma sem volt arról, hogy mindazok, akik velük egy kocsiban utaznak, állítólag a párizsi világkiállítás megtekintésére, nem fognak hazaérni, mert Párizsból továbbmennek a spanyol polgárháborúba. Meggyőződésem, hogy ennek nyomai, amit Mészáros Mátyással kapcsolatban említett, esetleg felbukkannak a Faust Imre hagyatékban, amelynek alapján Varga Sándor a tanulmányát írta, de az sincs kizárva, hogy a munkásmozgalmi vagy párttörténeti intézet archívumában vannak erre vonatkozóan, Budapesten adatok.

Balogh István:
Én a kutatásaim alapján nem tudom egyértelműen azt állítani, hogy ez a kiadó Faust Imre volt.
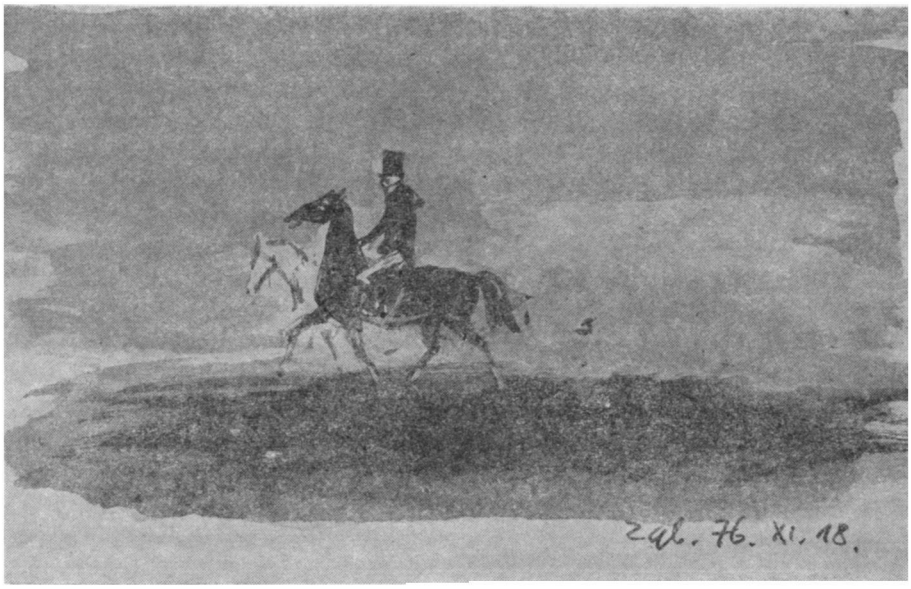
Nemes G. Zsuzsanna:
Majdnem biztos, hogy más nem lehetett. Ha budapesti kiadóról és könyvkereskedésről van szó, akkor majdnem biztos, különösen mivel Jugoszlávia és a Nyugat közti kapcsolatteremtésnek köztes államásaként szerepelt. Az hiszem, érdemes lenne tovább kutatni utána.